

mного o životu i društvenim prilikama a i o oblicima pučkog pripovijedanja. Ipak, i među šaljivim pričama ove zbirke autorske su intervencije u više slučajeva štetele.

Željeli bismo na kraju objasniti da se u ovoj prilično strogoj općoj ocjeni ne radi o znanstvenome jednostranom činstvu. Sitne popravke stila i jezika ne bismo autoru uopće zamjerili. Jednako tako znamo vrlo dobro da se autentičnim bilježenjem ne može prikupiti baš tako velik broj dobrih tekstova, prikladnih za antologije i zbirke namijenjene širem krugu čitača. Ali ih ipak ima, čak izvrsnih primjera. I bilo bi bolje da je Vujkov objavio samo probrani i opsegom znatno manji broj najboljih pripovijedaka, no pretežno onakvih kako se na izvoru pripovijedaju (a sve ono ostalo, što nije prikladno za publiciranje u tim zbirka, da je također vjerno pribilježio, pa makar i kao »običan zapisivač...«, arhivar, kako bi se i to sačuvalo za potrebe znanosti). Strogo sudimo baš zato jer su Vujkovljeva predanost tom radu i zaslužna dugogodišnja djelatnost takve da je teško prežaliti ono što je u njegovim zbirka ipak promašeno.

O jeziku ove zbirke nismo posebno govorili jer o tome treba da svoju riječ reknu stručnjaci dijalektolozi. Vujkov je nesumnjivo odličan poznavalac svoga rodnog bunjevačkog govora, pa će — i u njegovoj vlastitoj interpretaciji — jezik njegovih zbirki biti vrijedan izvor za upoznavanje dijalekta. Može li se to reći i za pripovijetke sa širega vojvođanskog područja, ocijenit će oni koji te govore poznaju bolje od mene.

Na kraju evo i međunarodne klasifikacije onih pripovijedaka koje se mogu razvrstati dijelom adekvatno, a dijelom po približnoj sličnosti s Aarne-Thompsonovim tipovima: br. 1 = AT 1082 + 1072 + 1071 + 804 B + 330 IV (posve sličnu pripovijetku zapisala sam god. 1957. u Gorjanima kraj Đakova; pripovijedač ju je navodno pročitao u knjižici »Siromašni Matija«, kupljenoj god. 1919. u Osijeku); br. 2 = AT 1241; br. 5 = AT 425 A; br. 6 = AT 1810 (1810 A* i dr.); br. 7 = usp. AT 1210 + 1319*; br. 8 = AT 306; br. 9 = AT 2201; br. 10 = AT 1865; br. 11 = AT 1030* + Eberhard—Eorativ 199; br. 12 = AT 1960 B; br. 14 = AT 1568*; br. 17 = usp. AT 1696; br. 19 = AT 1807 + 1807 A; br. 20 = usp. AT 1319*; br. 21 = AT 1337; br. 23 = Vuk, IV drž. izd., 1937, str. 296—297; br. 26 = AT 1567; br. 27 = usp. AT 1543 B* (donekle); br. 29 = usp. AT 1572 B* (donekle); br. 30 = usp. AT 1806; br. 31 = AT 366 + 955; br. 32 = Ciganka kuka za obješenim mužem; br. 33 = usp. AT 1889; br. 34 = AT 1366 A*; br. 35 = usp. AT 219*; br. 36 = usp. AT 1565 A* i 1324*; br. 37 = o vukodlaku; br. 42 = AT 707; br. 43 = usp. AT 1408 B; br. 44 = AT 1806 + 1806 B*; br. 47 = AT 1699; br. 49 = usp. AT 851 A (daleka sličnost); br. 50 = AT 1319*; br. 51 = AT 1419 C; br. 52 = AT 822; br. 54 = usp. AT 1373 A; br. 55 = AT 1889 B; br. 56 = AT 672 D a + Motif Index C 963 (posve slična priča iz Bačke objavljena je u kalendaru Srbobran, 1893, str. 78—81); br. 58 = vještice sijelo; br. 60 = AT 1920 H + 1962 + 1960 G + D, usp. 1886; br. 64 = usp. AT 63 i 61; br. 67 = AT 760* (predaja); br. 68 = AT 2200; br. 69 = AT 1960 G + 1886; br. 70 = AT 155; br. 72 = AT 1634* + usp. AT 2411; br. 73 = vojnik natjera grofa da jede izmetine; br. 74 = korteš obećaje biračima da će im napraviti školu i djecu; br. 75 = usp. AT 2200; br. 76 = usp. AT 1634* (donekle); br. 79 = usp. AT 759; br. 80 = AT 1335*; br. 81 = AT 1536 C; br. 82 = AT 1833**; br. 83 = AT 1210; br. 84 = divovska baba i haramije (predaja); br. 86 = AT 1634* (1960 A i dr.); br. 91 = kvočka »doji« piliće + AT 1889 G; br. 92 = AT 1565; br. 93 = AT 1415; br. 94 = AT 1456; br. 95 = AT 1383 + 1791; br. 96 = povijesna predaja o grofici koja je zbog tlačenja kmetova morala poslati kralju »od sebe tri funte mesa« (v. Narodna umjetnost, knj. 2, str. 141 i 144); br. 98 = AT 1875; br. 99 = Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 26, br. 114 i knj. 27, str. 92; br. 100 = AT 1634*; br. 101 = AT 1825 B; br. 102 = AT 1950; br. 103 = kovač brije grofa i magarca; br. 104 = AT 760* (predaja); br. 105 = AT 921 A, B*, F* + 1557; br. 106 = usp. AT 1526 A; br. 107 = usp. AT 876; br. 108 = usp. AT 1354; br. 112 = AT 1634*; br. 115 = AT 1960 J, Z; br. 116 = AT 1960 D; br. 117 = AT 852; br. 118 = podzemni glas traži plaću za građenje kuće na svome zemljištu; br. 119 = AT 1962 (1960 G i dr.); br. 120 = o hajducima (potkovaná starica i dr.); br. 121 = usp. AT 317 (daleka sličnost); br. 123 = AT 1642 A i dr.; br. 124 = AT 2251.

Maja Bošković-Stulli

ROLF WILH. BREDNICH, VOLKSERZÄHLUNGEN UND VOLKSGLAUBE VON DEN SCHICKSALSFRAUEN. FF Communications No 193, Helsinki 1964.

Ova monografija, prvenac mladoga autora, zahvaća jednu značajnu, privlačnu i kao cjelina u literaturi do sada neproučenu temu: narodne pripovijetke i vjerovanja o sudenicama. Knjiga je podijeljena u dva govora samostalna dijela, od kojih prvi razmatra narodne pripovijetke i predaje, a drugi narodna vjerovanja.

U prvom dijelu knjige prikazane su antične predaje o predodređenoj sudbini (staroegipatske i grčke; poimence o Meleageru, Alkesti, Edipu i dr.), zatim orijentalne (posebno pripovijetke o predodređenom braku; Aa Th 930 i 930 A) te napokon evropske predaje o predodređenoj smrti (Aa Th 934 s podskupinama), kao i neke pojedinačne pripovijetke s motivom sudbine. U drugom se dijelu knjige prikazuju vjerovanja o ženama što određuju sudbinu u tradiciji grčkoj, albanskoj, rumunjskoj, slavenskih naroda, ciganskoj, baltijskoj, zatim u tradicijama finsko-ugarskih, romanskih i germanskih naroda — od najstarijih svjedočanstava do danas.

Centralno mjesto u razmatranjima o sudenicama zauzimaju u ovoj knjizi tradicije jugoistočne Evrope. Autor je, naime, nakon što je o svakoj razmatranoj tradiciji prikupio i prikazao niz primjera (koji svojom širinom zahvaćanja i obilatošću istinski imponiraju — premda se i opaža da još uvijek nisu potpuni), nastojao utvrditi njihovo porijeklo, svakoj tradiciji posebno; u većini slučajeva trag ga je odveo na Balkanski poluotok — ponajviše u Grčku ili južnoslavenskim narodima. Jesu li i u kojoj mjeri ta utvrđena porijekla i putevi širenja tačni, teško je nasumce tvrditi, bez detaljnijega dopunskog studiranja. Autorova se kritička zaključivanja o tome u znatnijoj mjeri osnivaju i na brojnim pojedinačnim prijašnjim studijama (koje se u imponantnom opsegu navode u popisu literature, a dodali bismo im i najnoviju raspravu G. Megasa »Die Moiren als funktioneller Faktor im neugriechischen Märchen« u zborniku Märchen, Mythos, Dichtung, Festschrift zum 90. Geburtstag Friedrich von der Leyens. München 1963, str. 47—62); uz to i građa koju autor donosi djeluje prilično usklađeno sa zaključcima o porijeklu, pa nećemo pogriješiti ako ih u većini slučajeva prihvatimo kao tačne ili bar tačno usmjerene, ma da ne i do kraja provjerene minucioznim uspoređivanjem cjelokupnog fonda varijanata.

Kada se pročita ta knjiga, osjeća se zadovoljstvo zbog stečenog saznanja o raširenosti među narodima i o oblicima javljanja tih tako zanimljivih i važnih narodnih tradicija o sudenicama i srodnim bićima. Pa ipak, osjećaju se i nedostaci, za djelo mladog autora posve razumljivi.

Metodološki pristup osnovnoj temi i samo njezino postavljanje nisu dovoljno jedinstveno i jasno određeni. Bilo bi organski prirodnije da je sadanji drugi dio knjige (o vjerovanjima) stavljen na početak, kao podloga i tumačenje onih priča i predaja koje iz tih vjerovanja izviru, umjesto obrnutog redoslijeda. To, dakako, nije samo pitanje formalnoga reda nego i drukčijeg shvaćanja osnovnog problema. Možda bi se, uz takav pristup, bila izbjegla stanovita nejasnoća u određivanju predmeta raspravljanja. U knjizi se, naime, kako joj i naslov kazuje, osnovna pažnja obraća ženskim bićima što u narodnom vjerovanju i priči određuju čovjekovu sudbinu u času rođenja. Samo se periferno dotiču i druga bića s tom istom funkcijom, a sasvim je na rubu autorova interesa bogati kompleks ostalih tradicija vezanih uz vjerovanja o sudbini. Etnološko objašnjenje tih vjerovanja postaje zbog toga ograničeno okrnjeno i jednostrano, a pripovijetke i predaje opet, koje u monografiji zauzimaju centralno mjesto, razmatraju se iz istog razloga s jednoga gledišta koje njima kao pripovjedačkim strukturama nije dovoljno svojstveno.

Autor smatra da sve ove prozne pripovjedačke tradicije koje sadrže motiv sudenica i sudbine sačinjavaju sasvim posebnu cjelinu, čak odvojenu vrstu (Gattung) negdje između pripovijedaka i predaja, tako da pri tome jedan tematski moment (ili čak i manje bitan motiv) treba da baci u zasjenak sve one do sada utvrđene kriterije strukture, oblikovanja i temeljnih sadržaja narodnih pripovijedaka po kojima se one inače dijele (ne odbacujem apriori mogućnosti i drugih mjerila za utvrđivanje vrsta, ali su ona moguća samo u okviru cijeloga sistema a ne kao izuzetak za jednu tematsku skupinu).

Ispitujući motiv sudenica u pojedinim tipovima pripovijedaka tako da unaprijed traži ta mitska bića (sudenice, moire) — umjesto da primaran bude interes za funkciju određivanja sudbine u pripovjednoj cjelini, a sama bića koja je određuju

da se pojave kao sekundaran rezultat ispitivanja — autor je došao i do nekih jednostranih zaključaka. Osjećam se i sama krivom što sam, pomažući autoru obavještenjima o hrvatsko-srpskoj građi, pridonijela njegovu nepotpunom informiranju, na primjer o tipovima pripovijedača o predodređenom braku (Aa Th 930 i 930 A), jer sam ga prvenstveno upozorila na one naše varijante u kojima sudbinu djeteta određuju sudenice, a tek izuzetno i na neke s drukčijim načinima određivanja sudbine (što je, međutim, proizašlo iz postavljenih mi pitanja koja su se odnosila prije svega na sudenice). Na taj se način stvorio pogrešan zaključak, koji je u knjizi veoma naglašen, kao da u hrvatskosrpskim pripovijetkama s tim sižeom sudbinu djeteta gotovo bez izuzetka određuju sudenice. Evo, bar naknadno, i nekoliko slučajno prikupljenih primjera pripovijedača s istim sižeom u kojima nema sudenica:

U Zborniku za narodni život i običaje XXXII₂, 1940. navodi M. Papratović na str. 98—100 niz varijanata od kojih neke govore o sudenicama, a u ostalima se ili o dosuđivanju sudbine izričito ne govori ili je određuju Sud božji (kao personifikacija), Bog i sv. Petar, vila, Uris i Upis, san, anđeli i dr.

Navodim još neke primjere: Čajkanović (1927), str. 489: sudbinu određuju »pre-delitelji božji«; ibid., br. 196: »dvoje« što se »kolje po pantama«; Kukić, str. 99—103: dva urisa; Valjavec, str. 157—162: grof određuje sam; Dvorović, str. 136—138: također bez sudenica; Danica ilirska, 21/1867, br. 18—22: dvije ptice itd.

Promatrane tako u cjelini svoje raznolikosti postaju sve te pojave u pripovijetkama složenije, teže objašnjive, ali i mnogo interesantnije po svome bogatstvu variranja i unutarnjim motorima koji ih pokreću.

Spominjem uzgred da Vuku Karadžiću sudenice nisu bile poznate, on u svome Rječniku upotrebljuje tu riječ u jednome drugom značenju, dok u predaji koju donosi uz riječ »Sudenje« govori samo o »gataru ili proroku« (Brednich je tu omaškom našao »sojenice«, v. str. 92).

Knjiga Brednichova potiče diskusiju o nekim problemima: na primjer o opravdanosti uzajamnog suprotstavljanja praznovjernih i religioznih predodžbi u predajama o sudenicama u primjerima gdje se te obje pojave na svoj način harmonično povezuju; o nedovoljnom osvrtanju na historijski razvoj i izmjene u tim tradicijama (npr. kada autor na str. 144—145, govoreći o jednome slavenskom primjeru s početka našeg stoljeća, smatra da je sama sumnja u proročanstvo sudenica južnim Slavenima tuđa — ne vodeći računa o vremenu i o sredini; ili kada kao potvrdu današnjih rumunjskih vjerovanja navodi primjer iz godine 1866, ne obazirući se na promjene koje tu nastaju; v. str. 170 i 168.).

Autor na kraju knjige s pravom napominje da će tek druge naučne discipline riješiti pitanje o onim unutarnjim silama čovjekovim koje su dovele do personificiranja ideje o sudbini; pa ipak žalimo što već ova knjiga nije bar nešto više i o tim pitanjima rekla, ako ne o porijeklu samih predodžbi, a ono bar o načinima njihovih očitovanja i oblikovanja kroz one brojne izvanredne primjere donesene u knjizi, koji toliko govore o čovjeku i onoj njegovoj bespomoćnoj tjeskobi pred nepoznatim silama što progovara kroz te priče stoljećima, često i sa asocijacijama bliskim i tjeskobi današnjih ljudi.

Zbog skućena prostora izostavljamo pojedinačne faktografske ispravke (pogrešno navedena neka naša imena; omaške u određivanju nacionalne pripadnosti pojedinih slovenskih, hrvatskosrpskih, makedonskih i bugarskih varijanata; neke bibliografske navode; mjestimične preuranjene tvrdnje o nepostojanju nekih motiva koji se, međutim, ipak mogu naći). Sve su to omaške kakve se, vjerojatno neizbježno, susreću u komparativnim studijama čak i najuglednijih istraživača, pa ne smijemo autoru zbog njih suviše strogo zamjeriti. Šteta je samo što prostor ne dopušta njihovo ispravljanje na ovome mjestu.

Brednichova knjiga, sa svojim širokim zahvatom dragocjene komparativne građe koji svjedoči o autorovoj istinskoj erudiciji, te sa svojim znanstveno umješnim načinom izlaganja s jedne strane, a s druge strane ipak još nedovoljna za potpuno i definitivno svladavanje jedne takve teške i značajne teme kakva je ovom knjigom postavljena, ostat će, i po onome što je riješila i po onome što nije uspjela riješiti, nezaobilazan priručnik za sve one koji se ubuduće budu zanimati za srodna pitanja.

Maja Bošković-Stulli

JEFET SCHWILI ERZÄHLT. Hundertneunundsechzig jemenitische Volkserzählungen aufgezeichnet in Israel 1957—1960. Herausgegeben von DOV NOY. Supplement — Serie zu Fabula, Reihe A, Band 4. Walter de Gruyter, Berlin 1963.

Ova opsežna knjiga od 376 velikih osminskih stranica obuhvaća 196 narodnih pripovijedača što ih je prije nekoliko godina kazivao pripovjedač Jefet Švili, ušljenik u Izrael iz Jemena, a manjim dijelom i članovi njegove uže obitelji. Sve je pripovijetke zabilježila Heda Jason, koja je i pronašla toga zanimljivog i darovitog pripovjedača (za čitaoca ovoga godišnjaka bit će od interesa da je H. Jason naša zemljakinja, danas nastanjena u Izraelu).

Uz tekstove pripovijedača, knjiga obuhvaća i opsežniji uvod koji veoma slikovito predočuje Jefetovu ličnost i način pripovijedanja, njegov burni životopis i prilike u rodnom selu u Jemenu, obiteljske prilike, Jefetovo shvaćanje svijeta i života. Pripovijetke su popraćene podacima o međunarodnoj klasifikaciji tekstova, rezimima onih priča koje nisu uvrštene u knjigu, usporednim tabelama tipova i motiva, tumačem nepoznatih riječi.

Najznačajniji su, dakako, sami tekstovi. Evropskom čitaocu a pogotovo čitaocu iz Jugoslavije, gdje orijentalna obilježja folklornih tradicija zauzimaju svoje vidno mjesto, ove su pripovijetke posebno zanimljive kao objekt uspoređivanja. Nema sumnje, pripovijetke ovoga jemenskog pripovjedača znatno se razlikuju od evropskih (pa i onih naših koje sadrže istočne elemente) — načinom izlaganja, uvodnim motivacijama, povezivanjem motiva i epizoda, mnoštvom čvrsto usvojenih pojedinosti iz jedne posve drukčije životne sredine, djelomice sižeima i motivima koji u nas nisu poznati, a osobito svojim trezveno realističnim i racionalnim interpretiranjem čak i najčudesnijih sadržaja, kao i prevladavanjem novelističkih tema. S druge strane, veći dio osnovnih motivskih kompleksa (makar i drukčije među sobom povezanih) naći ćemo ipak i među evropskim pripovijetkama; ima među Jefetovim pripovijetkama podosta i onih tipično evropskih sižea koji se na Istoku, u Aziji, odista ne bi bili očekivali. Uzi sve razlike i neobičnosti, Jefetove su priče ipak mnogim svojim nitima vezane i uz svijet evropskih pripovijedača.

Pripovijetke Jefeta Švilija osebujne su i posebno zanimljive ne toliko ili bar ne samo time što potječu iz arapskog Jemena i donose repertoar pripovijedanja te zemlje nego i time što su se prenosile u židovskoj jemenskoj sredini, pa stalno u zbirci susrećemo prepletanje arapskih i židovskih pojedinosti: ili je arapska priča donekle prilagođena židovskom ambijentu, ili je porijeklom židovska priča poprimila detalje iz okolnoga arapskoga svijeta, ili je došlo do kakva sličnog prepletanja. Napokon, Jefet Švili preselio je u Izrael, i ta je urbana, znatno naprednija sredina udarila svoj dalji veoma značajan pečat njegovu pripovijedanju — u oblikovanju, shvaćanjima, životnim detaljima, možda i preuzimanju nekih novih priča, a osobito u jeziku: Švili je svoje priče, naime, kazivao hebrejskim jezikom, koji nije bio njegov razgovorni jezik u ono vrijeme kada je te pripovijetke slušao i prenosio drugima (a ta promjena jezika očito je štetila ljepoti i svježini izražavanja — što se ponegdje naslućuje i iz njemačkog prijevoda).

Pri čitanju ove knjige postojano se nameće pitanje na koje bi čitalac želio dobiti odgovor, želio bi saznati nešto oćenitije o narodnim pripovijetkama u Jemenu, o prepletanju i prelamanju onih različitih tradicija koje se u ovoj knjizi tako evidentno očituju ali im nedostaju objašnjenje i komentar. No ako toga u ovoj knjizi i nema, što je šteta, nije time ipak ništa teže propušteno, jer je sva građa u knjizi pouzdano i svestrano donesena, pa će nužna objašnjenja biti dobrodošla i kasnije, u drugim studijama.

Razvrstavanje pripovijedača na kraju knjige, pretežno prema Aarne-Thompsonovim tipovima, nije u svemu najsretnije. Suviše je forsirano unošenje pripovijedača u te kalupe koji im samo djelomice odgovaraju. Aarne-Thompsonovi brojevi navode se i na osnovu sitnijih, za priču nebitnih epizoda i pojedinih motiva, pa se uz neke tekstove redaju cijele kolone brojki, koje ne olakšavaju spoznavanje tipoloških značajki ovih pripovijedača. Veća suzdržljivost u navođenju zajedničkih tipskih osnova, ograničena na slučajeve gdje one odgovaraju osnovnim sižeima, pridonijela bi mnogo više utvrđivanju činjenice u koliko mjeri ove pripovijetke odgovaraju a u koliko odstupaju od norme evropskih pripovijetki (slučajeve udaljenijih i manje bitnih sličnosti s evropskim tipovima bilo bi bolje navoditi opisno ili bar odvojeno). Podaci